

POSTANOWIENIE

10 kwietnia 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Tomasz Szanciło

na posiedzeniu niejawnym 10 kwietnia 2025 r. w Warszawie
w sprawie z wniosku małoletnich Z.M. i M.M.
o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie
oświadczenia o odrzuceniu spadku,
na skutek skargi kasacyjnej małoletnich Z.M. i M.M.
od postanowienia Sądu Okręgowego w Łodzi
z 2 lipca 2024 r., III Ca 804/23,

odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

UZASADNIENIE

W związku ze skargą kasacyjną Z.M. i M.M. od postanowienia Sądu Okręgowego w Łodzi z 2 lipca 2024 r. Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. Tylko na tych przesłankach Sąd Najwyższy może oprzeć rozstrzygnięcie o przyjęciu lub odmowie przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

W judykaturze już wielokrotnie wypowiedziano się na temat charakteru skargi kasacyjnej (zob. np. postanowienia SN: z 13 czerwca 2018 r., II CSK 71/18; z 15 kwietnia 2021 r., I CSK 43/21; z 25 sierpnia 2021 r., II CSK 216/21; z 23 maja 2024 r., I CSK 364/24). Wskazano m.in., że skarga kasacyjna została ukształtowana w przepisach kodeksu postępowania cywilnego jako nadzwyczajny środek zaskarżenia, nakierowany na ochronę interesu publicznego przez zapewnienie rozwoju prawa, jednolitości orzecznictwa oraz prawidłowej wykładni, a także w celu usunięcia z obrotu prawnego orzeczeń wydanych w postępowaniu dotkniętym nieważnością lub oczywiście wadliwych, nie zaś jako ogólnie dostępny środek zaskarżenia orzeczeń umożliwiający rozpoznanie sprawy w kolejnej instancji sądowej.

Koniecznej selekcji skarg pod kątem realizacji tego celu służy instytucja tzw. przedsądu, ustanowiona w art. 398⁹ k.p.c., w ramach której Sąd Najwyższy dokonuje wstępnej oceny skargi kasacyjnej. Ten etap postępowania przed Sądem Najwyższym jest ograniczony – co należy podkreślić – wyłącznie do zbadania przesłanek przewidzianych w art. 398⁹ § 1 pkt 1-4 k.p.c., nie zaś merytorycznej oceny skargi kasacyjnej. W razie spełnienia co najmniej jednej z tych przesłanek, przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania jest usprawiedliwione.

Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania skarżące oparły na przesłankach uregulowanych w art. 398⁹ § 1 pkt 1, 2 i 4 k.p.c. Przesłanki te nie zostały jednak spełnione.

W tym kontekście Sąd Najwyższy wskazuje, że skarga kasacyjna stanowi nadzwyczajny środek zaskarżenia. Jego rozpoznanie nie ma charakteru postępowania w ramach trzeciej instancji. Służy realizacji konstytucyjnych i ustawowych zadań Sądu Najwyższego, wśród których pozostają przede wszystkim nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania (art. 183 ust. 1 Konstytucji RP). Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 622) jego obowiązki obejmują zapewnienie jednolitości orzecznictwa i rozstrzyganie zagadnień prawnych. Tym właśnie celom wypada podporządkować także rozstrzyganie skarg kasacyjnych.

Istotnym zagadnieniem prawnym w rozumieniu art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. jest zagadnienie nowe, nierozwiązane dotąd w orzecznictwie, którego rozstrzygnięcie może przyczynić się do rozwoju prawa. Odwołanie się do tej przesłanki przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania wymaga – jak wynika z orzecznictwa Sądu Najwyższego – sformułowania tego zagadnienia z przytoczeniem wiążących się z nim konkretnych przepisów prawnych oraz przedstawienia argumentów świadczących o rozbieżnych ocenach prawnych (zob. np. postanowienia SN: z 7 czerwca 2005 r., V CSK 3/05; z 25 maja 2021 r., II CSK 96/21; z 20 sierpnia 2024 r., I CSK 981/24). Ponadto, w judykaturze Sądu Najwyższego utrwalił się pogląd, że wskazanie przyczyny określonej w powołanym przepisie nakłada na skarżącego obowiązek przedstawienia zagadnienia o charakterze abstrakcyjnym wraz z argumentami prowadzącymi do rozbieżnych ocen prawnych, wykazania, że nie zostało ono rozstrzygnięte w dotychczasowym orzecznictwie, a wyjaśnienie go ma znaczenie nie tylko dla rozstrzygnięcia tej konkretnej sprawy, ale także innych podobnych spraw, przyczyniając się do rozwoju prawa. Nie może mieć charakteru kazuistycznego i służyć uzyskaniu przez skarżącego odpowiedzi odnośnie do kwalifikacji prawnej szczegółowych elementów podstawy faktycznej zaskarżonego orzeczenia (zob. m.in. postanowienia SN: z 11 stycznia 2002 r., III CKN 570/01, OSNC 2002, nr 12, poz. 151; z 30 kwietnia 2015 r., V CSK 598/14; z 15 kwietnia 2021 r., I CSK 720/20). Występowanie w sprawie istotnego zagadnienia prawnego w zasadzie powinno spełniać wymagania stawiane zapytaniu przedstawianego przez sąd drugiej instancji w razie powstania poważnych wątpliwości (art. 390 § 1 k.p.c.), których nie można rozwiązać za pomocą powszechnie przyjętych reguł wykładni prawa (zob. np. postanowienia SN: z 24 października 2012 r., I PK 129/12; z 8 maja 2015 r., III CZP 16/15, Biul. SN 2015, nr 5). Zagadnienie to nie może być przy tym pozorne, czyli m.in. nie może stanowić próby obejścia dokonanych przez sądy ustaleń faktycznych i oceny dowodów (art. 398³ § 3 i art. 398¹³ § 2 k.p.c.).

Występowania istotnego zagadnienia prawnego skarżące upatrują w konieczności udzielenia odpowiedzi na pytanie: „Czy spadkobierca może powołać się na nieznaną sobie prawa – nieznaną sobie procedury, jeżeli błąd jest istotny i usprawiedliwiony okolicznościami i czy błędne przekonanie co do

procedury odrzucenia spadku można uznać za mieszczące się w kategorii błędu istotnego?”.

Skarżące nie sformułowały żadnego zagadnienia prawnego w formule wyżej przedstawionej, ich wywód nie zawiera istotnej argumentacji prawnej. Tak naprawdę w tym zakresie w skardze nie zawarto żadnego wyводу, który sprowadzał się do jednego zdania, że „Sąd Okręgowy nie podziela takiego stanowiska i w tym zakresie należy rozstrzygnąć istotne zagadnienie prawne.”. Już tylko to dyskwalifikuje tę część wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania, tym bardziej, że w istocie zagadnienie prawne wskazane przez skarżące jest pytaniem o trafność stanowiska Sądu Okręgowego wyrażonego w związku z rozstrzygnięciem tej konkretnej sprawy i polemiką z tym stanowiskiem, związaną z zastosowaniem konkretnych przepisów prawa (a nie problemem związanym z istotnością zagadnienia prawnego). Zostało ono odniesione do stanu faktycznego i przebiegu postępowania w tej sprawie, a skarżące nie wykazały ich bardziej ogólnego znaczenia.

W świetle powyższego należy uznać, że nie stanowi zagadnienia prawnego stwierdzenie o potrzebie dokonania oceny prawnej w określonym zakresie w sytuacji, gdy skarżący nie przedstawił argumentów, które świadczyłyby o możliwych rozbieżnościach interpretacyjnych, innych niż ocena, którą przyjął sąd drugiej instancji. To samo dotyczy sytuacji, gdy skarżący nie wykazał wskazanego powyżej elementu „istotności” ani „nowości”, ograniczając się do przedstawienia argumentacji stanowiącej w istocie polemikę ze stanowiskiem Sądu drugiej instancji. W niniejszej sprawie ograniczono się do zgłoszenia wątpliwości, które w istocie stanowią pozór występowania w sprawie zagadnienia prawnego.

Co istotniejsze jednak, pomijając nawet powyższe, zagadnienie wskazane przez skarżące było już przedmiotem analizy Sądu Najwyższego. W orzecznictwie przyjmuje się bowiem, że podstawą do uchylenia się od skutków prawnych niezachowania terminu nie może być samo tylko, nieuzasadnione szczególnymi okolicznościami, mylne przekonanie spadkobiercy, iż jego bierne zachowanie nie oznacza przyjęcia spadku – zajęcie odmiennego stanowiska prowadziłoby w istocie do podważenia obowiązywania art. 1015 § 2 k.c. Natomiast we wszystkich

przypadkach błędu spadkobiercy co do prawa, dotyczącego okoliczności objętych przyjęciem spadku z mocy ustawy (np. powołania do dziedziczenia), należy dopuścić uchylenie się przez spadkobiercę od skutków prawnych niezachowania terminu. Nie ma racji przemawiających za tym, aby w tym zakresie nie stosować w pełni art. 84 k.c., nieczyniącego rozróżnienia na błąd, co do prawa i co do faktów, i w konsekwencji dopuszczającego w razie spełnienia się przewidzianych w nim przesłanek powołanie się na te oba rodzaje błędu (zob. np. postanowienie SN z 29 listopada 2012 r., II CSK 171/12).

Sąd Najwyższy zauważył także, że miarodajne pozostają przepisy o wadach oświadczenia woli, a więc w przypadku błędu – art. 84 k.c. Pewne odrębności przewiduje wprost art. 1019 § 1 k.c., a w przypadku uregulowanym w jego § 2 wynikają one także z tego, że spadkobierca uchyla się od skutków swego biernego zachowania (zob. postanowienia SN z 30 czerwca 2005 r., IV CK 799/04; z 29 listopada 2012 r., II CSK 171/12; z 1 grudnia 2011 r., I CSK 85/11), które nie jest oświadczeniem woli. W rezultacie dla stwierdzenia błędu „co do treści czynności prawnej” (art. 84 § 1 zd. 1 k.c.) istotne jest mylne wyobrażenie o konsekwencjach niezłożenia oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku. Co do zasady nie chodzi tu jednak o samo tylko, nieuzasadnione szczególnymi okolicznościami, mylne przekonanie spadkobiercy, iż jego bierne zachowanie nie oznacza przyjęcia spadku, zajęcie bowiem odmiennego stanowiska prowadziłoby w istocie do podważenia obowiązywania art. 1015 § 2 k.c. (zob. postanowienie SN z 29 listopada 2012 r., II CSK 171/12; por. postanowienie SN z 7 kwietnia 2016 r., III CSK 210/15). Natomiast niewątpliwie błędem co do treści czynności prawnej jest błąd co do zakresu odpowiedzialności za długi, który może wynikać z mylnego wyobrażenia o stanie majątku spadkowego (stanie zadłużenia; zob. postanowienie SN z 5 lipca 2012 r., IV CSK 612/11). O istotności tak rozumianego błędu (art. 84 § 2 k.c.) można mówić wtedy, gdy uzasadnione jest przypuszczenie, że gdyby spadkobierca nie działał pod jego wpływem i oceniał sprawę rozsądnie, złożyłby oświadczenie o odrzuceniu spadku albo jego przyjęciu z dobrodziejstwem inwentarza (zob. postanowienia SN: z 5 lipca 2012 r., IV CSK 612/11; z 29 listopada 2012 r., II CSK 171/12; z 26 listopada 2019 r., IV CSK 398/18).

Powołanie się na przesłankę przedsądu przewidzianą w art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c. wymaga wskazania przepisu prawa, którego wykładnia budzi wątpliwości, określenia zakresu koniecznej wykładni, wykazania, że wątpliwości interpretacyjne mają poważny charakter i wymagają zajęcia stanowiska przez Sąd Najwyższy, a jeżeli podstawą wniosku w tym zakresie jest twierdzenie o występujących w orzecznictwie sądowym rozbieżnościach wynikających z dokonywania przez sądy różnej wykładni przepisu, konieczne jest wskazanie rozbieżnych orzeczeń, dokonanie ich analizy i wykazanie, że rozbieżność wynika z różnej wykładni przepisu (zob. np. postanowienia SN: z 15 października 2002 r., II CZ 102/02; z 28 marca 2007 r., II CSK 84/07; z 12 grudnia 2008 r., II PK 220/08; z 24 lutego 2012 r., II PK 274/11; z 15 kwietnia 2021 r., IV CSK 617/20). Nie może stanowić przesłanki przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania jedynie przekonanie skarżącej strony o „istotności” czy „ważności” problemu, który pojawia się na tle konkretnego rozstrzygnięcia w postępowaniu przed sądem drugiej instancji ani nie może sprowadzać się jedynie do polemiki ze stanowiskiem co do wykładni prawa przyjętym przez ten sąd.

Tych wymagań wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania nie spełniał.

Skarżące potraktowały zamiennie dwie powołane przesłanki przedsądu zawarte w art. 398⁹ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., do czego nie ma podstaw, szczególnie w sytuacji, gdy istnienie przesłanki przewidzianej w art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c. zostałoby uzasadnione rozbieżnościami w orzecznictwie. Skoro bowiem na tle wykładni przepisu powstały rozbieżności w orzecznictwie Sądu Najwyższego, to znaczy, że zajął on już stanowisko w tej kwestii i to nie jeden raz. Nie można zatem budować w oparciu o te same wątpliwości istotnego zagadnienia prawnego, które charakteryzuje się tym, że jest nowe, jeszcze nierozstrzygnięte przez Sąd Najwyższy (zob. np. postanowienie SN z 15 grudnia 2016 r., I CSK 315/16).

Należy także zauważyć, że stanowisko przedstawione powyżej jednoznacznie uzasadnia tezę, iż Sąd Najwyższy odniósł się w wystarczający sposób do przedstawionej problematyki. Nadmienić także wypada, że niejednokrotnie rozbieżności w przedmiocie wykładni poszczególnych przepisów

powstałe przed sądami powszechnymi w istocie nie wynikają z braku wytycznych ze strony Sądu Najwyższego co do wykładni przepisów prawa, czy też ich niezastosowania, a odmiennej interpretacji poszczególnych stanów faktycznych. Kluczowe bowiem dla zastosowania błędu istotnego pozostaje odtworzenie intencji skarżących, o czym szerzej będzie mowa w dalszej części uzasadnienia.

Wykazanie przyczyny przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania zawartej w art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c. wymaga przedstawienia, w czym wyraża się „oczywista zasadność” skargi, oraz argumentacji wykazującej, że rzeczywiście skarga jest oczywiście uzasadniona (zob. np. postanowienia SN: z 26 kwietnia 2006 r., II CZ 28/06; z 5 września 2008 r., I CZ 64/08; z 11 grudnia 2024 r., I CSK 2993/24). Niezbędne jest wykazanie kwalifikowanej postaci naruszenia przepisów prawa materialnego lub procesowego, polegającej na jego oczywistości widocznej *prima facie*, przy wykorzystaniu podstawowej wiedzy prawniczej, bez potrzeby wchodzenia w szczegóły, czy dokonywania pogłębionej analizy tekstu wchodzących w grę przepisów i doszukiwania się ich znaczenia (zob. np. postanowienia SN: z 16 września 2003 r., IV CZ 100/03; z 9 czerwca 2008 r., II UK 38/08; z 28 października 2024 r., I CSK 2131/24). W judykaturze podkreśla się, że przesłanką przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania nie jest oczywiste naruszenie konkretnego przepisu prawa materialnego lub procesowego, lecz sytuacja, w której naruszenie to spowodowało wydanie oczywiście nieprawidłowego orzeczenia. Sam zarzut naruszenia (nawet oczywistego) określonego przepisu (przepisów) nie prowadzi wprost do oceny, że skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona (zob. postanowienia SN: z 11 stycznia 2008 r., I UK 285/07; z 3 października 2013 r., III SK 11/13; z 15 kwietnia 2021 r., I CSK 720/20; z 26 listopada 2024 r., I CSK 2630/24).

Uzasadnienie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania nie spełnia powyższych wymogów – nie wykazano, aby w sprawie występował stan oczywistej jej zasadności w rozumieniu powyższego przepisu. Skarżące nie przedstawiły odpowiedniej argumentacji, którą wykazałyby oczywistą zasadność skargi kasacyjnej. Także w tym zakresie wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania nie spełniał ustawowego wymogu, skoro odwołano się do „zarzutów naruszenia prawa materialnego i procesowego zawartych w podstawie skargi

kasacyjnej oraz uzasadnienia”, co miało świadczyć, że skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. Nieprawidłowe jest odwołanie się do zarzutów skargi kasacyjnej, czy ich uzasadnienia.

Niezależnie od powyższego trzeba wskazać, że skarżące podnosiły, iż zaistniał błąd istotny, uzasadniający potrzebę uchylenia się od skutków niezłożenia czynności prawnej. Skarżące motywowały swoje stanowisko tym, że rodzice nie posiadają wiedzy prawniczej, a zatem nie mieli świadomości, iż wyrażenie przez sąd zgody na odrzucenie spadku przez rodziców małoletnich jest jedynie etapem otwierającym drogę do możliwości odrzucenia spadku po zmarłym.

Wywody przedstawione przy pierwszej przesłance przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania przekonują, że nie ma możliwości uchylenia się od skutków niedokonania czynności prawnej, jeżeli niedokonanie tej czynności jest wynikiem niewystarczającej staranności spadkobierców. Z pewnością bowiem większość podmiotów działających w obrocie prawnym, w tym także nieprofesjonalnych, nie posiada fachowej wiedzy prawniczej, niemniej jednak każdy podmiot jest zobowiązany do zachowania należytej staranności w swoim działaniu. Rodzice działający w imieniu skarżących mieli świadomość, że muszą uzyskać zgodę na złożenie w imieniu córek oświadczenia o odrzuceniu spadku, a skoro tak, to nic nie stało na przeszkodzie, aby zgłębili oni dotyczącą ich materię w sposób bardziej dokładny, pozwalający na skuteczne odrzucenie spadku w imieniu córek. Zachowaniu zatem skarżących nie należy przypisać znamion błędu istotnego, a jedynie cechy lekkomyślności, która nie stanowi podstawy do uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia (niezłożenia oświadczenia) woli. Oczywiście, Sąd Najwyższy ma świadomość tego, że rozsądny człowiek, znając określony stan rzeczy, najprawdopodobniej złożyłby oświadczenie wymaganej treści, niemniej jednak prześledzenie czynności podjętych przez rodziców skarżących nie pozwala na powzięcie wniosku, aby zaistniał tu błąd istotny, bowiem o błędzie tego rodzaju nie może przekonywać lekkomyślność uprawnionego i pochopte przekonanie o tym, że wykonał on wszystkie wymagane prawem czynności.

Marginalnego zauważenia wymaga, że obecna treść art. 1015 § 2 k.c. zapewnia skarżącym pewną ochronę, bowiem brak oświadczenia spadkobiercy w terminie określonym w powyższym przepisie jest jednoznaczny z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza.

Z powyższych względów, na podstawie art. 398⁹ § 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy odmówił przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, nie znajdując też okoliczności, które w ramach przedsądu jest obowiązany brać pod uwagę z urzędu.

[SOP]